

آزمون فلسفه پزشکی در المپیاد علمی دانشجویان علوم پزشکی: گزارش یک تجربه

علیرضا منجمی، اکبر سلطانی، لیلا افشار، غلامحسین مقدم حیدری، حمیدرضا نمازی، شهرام یزدانی، ابراهیم کلانتر،
احمد رضا همتی مقدم، فرزاد گلی، مینو یغمایی*

چکیده

مقدمه: المپیاد علمی دانشجویان علوم پزشکی بر حوزه‌هایی که نیاز به تفکر، تأمل، اندیشیدن، استدلال و حل مسئله دارند و در نظام آموزشی رسمی و ارزشیابی دانشجویان دانشگاه‌های علوم پزشکی نسبت به آن غفلت می‌شود، تمرکز دارد. المپیاد در سال‌های اولیه در سه حیطه تفکر علمی در علوم پایه، استدلال بالینی و مدیریت نظام سلامت برگزار شد. با توجه به این که جای حیطه‌ای که در آن تأمل و تحلیل فلسفی در مسائل حوزه سلامت مدنظر باشد خالی بود، تصمیم گرفته شد تا حیطه‌ای با عنوان فلسفه‌ی پزشکی به حیطه‌های قبلی افزوده شود. در این مقاله، مراحل مختلف فرآیند طراحی چارچوب نظری و چگونگی عملیاتی کردن المپیاد فلسفه پزشکی به تشریح بیان شده است.

روش‌ها: طراحی حیطه فلسفه پزشکی برای المپیاد، در چهار فاز تدوین چارچوب طراحی سؤالات آزمون، تعیین موضوعات آزمون، طراحی سؤالات و برگزاری آزمون و داوری، صورت پذیرفت و در تابستان ۱۳۹۴ در هفتمین المپیاد علمی دانشجویان علوم پزشکی کشور، برای نخستین بار، آزمون‌های فلسفه‌ی پزشکی در دو مرحله انفرادی و گروهی اجرا شد.

نتایج: با بهره‌گیری از اساتید رشته‌های مرتبط، در مدت ۱۲ ماه چارچوب طراحی سؤالات آزمون با سه هدف ارزیابی دانش فلسفی، تحلیل فلسفی و مباحثه‌ی فلسفی تدوین شد. موضوعات این حیطه، هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی سلامت و بیماری و تشخیص و درمان تعیین گردید. در بخش انفرادی، آزمون دانش فلسفی با ۷۵ سؤال و آزمون تحلیل فلسفی با ۴ سؤال برگزار شد. در مرحله انفرادی این آزمون، ۱۰۶ دانشجوی رشته‌های مختلف علوم پزشکی از سراسر کشور شرکت کردند. در آزمون گروهی، هشت تیم سه نفره با مباحثه دربارهِی سه مسأله با هم رقابت کردند.

نتیجه‌گیری: برگزاری آزمون فلسفه پزشکی در المپیاد نشان داد که ایجاد و تقویت نگاه فلسفی در حوزه‌ی سلامت امکان‌پذیر است. شرکت گسترده‌ی دانشجویان علوم پزشکی سراسر کشور و همکاری اعضای هیات علمی نشان داد که فلسفه‌ی پزشکی می‌تواند به عنوان حوزه‌ای میان‌رشته‌ای در مباحث سلامت کشور مورد توجه قرار گیرد و آموزش و پژوهش در آن مورد عنایت جدی واقع شود.

واژه‌های کلیدی: فلسفه‌ی پزشکی، دانش فلسفی، تحلیل فلسفی، مباحثه‌ی فلسفی، المپیاد علمی

مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی / ۱۳۹۵؛ ۱۶(۴۴): ۳۸۸ تا ۳۹۸

* نویسنده مسئول: دکتر مینو یغمایی (دانشیار)، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران. (ebm_ct@yahoo.com)؛ دکتر لیلا افشار (استادیار)، دانشکده آموزش علوم پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران. (lafshar@gmail.com)؛ دکتر غلامحسین مقدم حیدری (دانشیار)، گروه فلسفه علم، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران. (gmheidari@gmail.com)؛ دکتر حمیدرضا نمازی (استادیار)، مرکز تحقیقات تاریخ و اخلاق پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران. (hr_namazi@yahoo.com)؛ دکتر شهرام یزدانی (دانشیار)، دانشکده آموزش علوم پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول: دکتر مینو یغمایی (دانشیار)، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران. yaghmaei.minoo@gmail.com؛ دکتر علیرضا منجمی (استادیار)، گروه فلسفه علم، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران. (monajemi@ihcs.ac.ir)؛ دکتر اکبر سلطانی (دانشیار)، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران.

مقدمه

المپیاد علمی دانشجویان علوم پزشکی برای تحقق ارزش‌هایی همچون تقویت تفکر خلاق و انتقادی، تمرکز بر اهداف نظام سلامت، تشویق کار گروهی و فعالیت‌های بین‌رشته‌ای و ایجاد محیط پرنشاط و رقابتی در حوزه سلامت، هفت سال است که در سطح ملی برگزار می‌شود (۱). این المپیاد بر حوزه‌هایی که نیاز به تفکر، تأمل، اندیشیدن، استدلال و حل‌مسأله دارند و در نظام آموزشی رسمی و ارزشیابی دانشجویان دانشگاه‌های علوم پزشکی نسبت به آن غفلت می‌شود، تمرکز دارد. المپیاد در سال‌های اولیه در سه حیطه تفکر علمی در علوم پایه، استدلال بالینی و مدیریت نظام سلامت برگزار شد (۱ تا ۴). با توجه به خالی بودن جای حیطه‌ای که در آن تأمل و تحلیل فلسفی در مسائل حوزه سلامت مدنظر باشد، کمیته فنی المپیاد در سال ۱۳۹۳ تصمیم گرفت تا حیطه‌ای با عنوان فلسفه پزشکی به حیطه‌های قبلی بیافزاید.

هدف اصلی از انتخاب فلسفه پزشکی به عنوان یکی از حیطه‌های المپیاد، پرورش و تقویت تفکر انتقادی و تحلیل فلسفی در مسائل سلامت و پزشکی کشور است. یکی از معضلاتی که گریبان‌گیر حوزه سلامت کشور ماست فقدان دید ژرف و عمیق نسبت به مسائل و برخورد شتاب‌زده و سطحی در تدبیر امور است. وقتی فهم درستی از مفاهیم عمیقی چون سلامت یا عدالت نداریم چگونه می‌توان راهکارهایی مؤثر و متناسب برای تحقق عدالت در سلامت ارائه کرد؛ وقتی درک درستی از جایگاه و شأن پزشک در جامعه وجود ندارد چگونه می‌توان با چند بخشنامه این جایگاه را ارتقا بخشید؛ زمانی که درمان

بیماران معادل درمان دارویی در بیمارستان‌ها است چگونه می‌توان از رویکرد بیمارمدار سخن گفت؛ همه‌ی اینها و بسیاری مسائل دیگر نیازمند تعمق و بحث فلسفی در حوزه پزشکی است.

فلسفه پزشکی رشته‌ای است که به تأمل انتقادی فلسفی در حوزه سلامت به ویژه پژوهش‌های پزشکی و طبابت می‌پردازد. فلسفه پزشکی روش و محتوای پزشکی را موضوع پژوهش نقادانه و فکورانه‌ی خود قرار می‌دهد و کاری را انجام می‌دهد که پزشکی خود نمی‌تواند برای خود انجام دهد. مسائل منطقی، هستی‌شناختی، معرفت‌شناختی و زیباشناختی پدیده‌ها و اعمال پزشکی در این رشته مورد بررسی و موشکافی قرار می‌گیرند. در اصل، فلسفه پزشکی در جستجوی معنای اعمال و پدیده‌های پزشکی همچون سلامت و بیماری، تشخیص و درمان و مانند این‌ها است (۵ و ۶).

با توجه به انتخاب فلسفه پزشکی به عنوان حیطه‌ی جدید المپیاد، این پرسش مطرح شد که چگونه می‌توان فلسفه پزشکی را به آزمونی برای المپیاد تبدیل کرد. این مقاله، گزارشی از برگزاری اولین دوره المپیاد فلسفه پزشکی کشور است.

روش‌ها

ابتدا جستجوی گسترده‌ای در متون منتشر شده و بانک‌های اطلاعاتی صورت گرفت. سپس به مدت شش ماه این متون توسط تیم تحقیق شامل متخصصان فلسفه پزشکی و آموزش پزشکی با روش تحلیل محتوا (Content analysis) تجزیه و تحلیل شد (۷ تا ۹). در مرحله بعدی با برگزاری حدود بیست جلسه چهارساعته، اهداف، انتظارات از دانشجویان، موضوعات، فرمت آزمون و روش تصحیح و نمره‌دهی مشخص شد. سپس، این ساختار اولیه در جمع خبرگان شامل صاحب‌نظران فلسفه علم، فلسفه پزشکی و آموزش پزشکی، اخلاق پزشکی و اساتید بالینی آشنا به مباحث فلسفی مورد

(Shhram.yazdani@yahoo.com)؛ دکتر ابراهیم کلانتر، دانشگاه علوم پزشکی

تهران (dr.ekalantar@gmail.com)؛ احمدرضا همتی مقدم، (استادیار)، گروه

فلسفه علم، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

(hmoghaddam@ipm.ir)؛ دکتر فرزاد گلی مدرس دانشگاه علوم پزشکی اصفهان،

اصفهان، ایران). (dr.fgoli@yahoo.com)

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۱۰/۱۳، تاریخ اصلاحیه: ۱۳۹۴/۱۲/۳، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۵/۱۶

ارزیابی مجدد قرار گرفت و پس از اعمال تغییرات و درج پیشنهادهای و نظرات اصلاحی به شکل نهایی و آماده‌ی اجرا درآمد. جلسات در محل معاونت آموزشی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی تشکیل گردید.

نتایج

۱- اهداف

گروه خبرگان، هدف‌های زیر را برای طراحی حیطه فلسفه پزشکی در آزمون‌های المپیاد تعیین نمودند:

الف- ارتقا و توسعه‌ی آموزش فلسفه پزشکی در دانشگاه‌های علوم پزشکی

ب- تشویق و ترغیب دانشجویان علوم پزشکی به مطالعه و تفکر در فلسفه پزشکی

ج- توسعه و گسترش تفکر خلاق و نقاد در میان دانشجویان علوم پزشکی

د- تقویت و توسعه‌ی تأملات فلسفی (Philosophical reflection) در حوزه‌های مختلف علوم پزشکی شامل پژوهش، درمان، آموزش و سیاست‌گذاری

ه- هدایت مباحثات و تحلیل‌های فلسفی به سوی حل معضلات و مسائل حوزه‌ی سلامت در کشور

و- فراهم آوردن فضایی برای دانشجویان رشته‌های مختلف علوم پزشکی برای مباحثات فلسفی و تضارب آرا

۲- انتظارات از دانشجویان

انتظار می‌رود دانشجویان با شرکت در برنامه‌های حیطه فلسفه پزشکی المپیاد به توانایی‌های زیر دست یابند:

الف- آشنایی و تسلط بر مفاهیم

دانشجویان می‌بایست به نظریه‌ها، مفاهیم و تعاریف منابع معرفی شده مسلط شوند. به عنوان مثال در منبع پیشنهاد شده در مبحث متافیزیک سلامت و بیماری، چهار تعبیر (Conception) انتولوژیک، فیزیولوژیک، تکاملی و ژنتیک ارائه شده بود که دانشجو می‌بایست تعاریف هر یک را بداند و مفاهیم اصلی و نظریه‌های مرتبط با آنها را

بازشناسد یا توضیح دهد.

ب- توانایی بسط مفاهیم و نظریه‌ها

به این معنا که دانشجو بتواند در برخورد با یک پرسش یا مسأله، نظریه‌ها و مفاهیم فراگرفته شده را به کار گرفته و بسط دهد. به عنوان مثال در بخش متافیزیک سلامت یا بیماری، پرسش درباره‌ی این که آیا چاقی بیماری محسوب می‌شود یا نه مستلزم تلاش برای بسط چهار تعبیر بیماری بود که در بالا بدان اشاره شد. از آنجا که در هیچ کدام از این تعابیر مستقیماً به چاقی پرداخته نشده بود، دانشجو باید با تأمل و فلسفه‌ورزی، مفاهیم این تعابیر را گسترش می‌داد تا بتواند برای این پرسش، پاسخی مناسب بیابد.

ج- توانایی کاربست نظریه‌ی متناسب در مواجهه با یک مسأله

انتظار می‌رود دانشجو در برخورد با یک مسأله واقعی، با ارائه‌ی استدلال قوی و استوار با بهره‌گیری از مفاهیم و نظریه‌های فلسفه‌ی پزشکی، نشان دهد که در برخورد با مسأله مطرح شده کدام نظریه یا مفهوم متناسب‌تر است و سپس نظریه را در حل مسأله به کار گیرد. به عنوان مثال در جامعه‌ی ما اکنون این باور رایج است که "اعتیاد بیماری است و نه جرم". پرسش بنیادین این است که آیا به طور کلی تعبیر "اعتیاد به مثابه بیماری" قابل دفاع است یا خیر؟ و کدامیک از تعابیر سلامت می‌تواند برای تبیین آن مناسب‌تر باشد؟

د- توانایی تحلیل فلسفی

تأمل فلسفی و اندیشیدن، علاوه بر دانش فلسفی، نیازمند توانایی استدلال و تحلیل فلسفی است. مهارت‌های پایه در تحلیل فلسفی شامل مهارت‌های تفکر نقادانه، مهارت‌های نوشتن فلسفی، و آشنایی با مغالطه‌ها، ساختار و انواع استدلال است. به این منظور دو منبع معرفی شدند (جدول ۱).

جدول ۱: منابع آزمون تحلیل فلسفی

منبع اصلی الف	منبع کمکی پ	
فصل ۱: تفکر نقاد مهم است	فصل ۱: نویسنده و مخاطب	مهارت‌های تفکر نقاد
فصل ۲: تفکر نقاد و واضح نوشتن	فصل ۲: منطق و استدلال در نگارش	اصول نوشتن
فصل ۳: مغالطه‌ها	فصل ۴: نوشتن	مغالطه‌ها
فصل ۴: مغالطه‌ها	فصل ۵: شگردهای نگارش تحلیلی	مغالطه‌ها
فصل ۷: ساختار و انواع استدلال	فصل ۳: ساختار مقاله فلسفی	ساختار و انواع استدلال

الف- تفکر نقاد- نویسنده‌گان بروک نوئل مور و ریچارد پارکر ترجمه اکبر سلطانی و مریم آقازاده
ب- مثل فیلسوف نوشتن- نویسنده‌ای پی مارتینیک ترجمه فاطمه مینایی و لیلای مینایی

۳- انتخاب موضوع

از آنجا که شرکت‌کنندگان در این رقابت دانشجویان رشته‌های علوم پزشکی بودند، موضوعاتی از حوزه‌ی فلسفه‌ی پزشکی که بیش‌تر به حوزه‌ی طبابت (clinical practice) نزدیک بود، انتخاب شد: هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی سلامت و بیماری و تشخیص و درمان. از میان منابع موجود در فلسفه‌ی پزشکی یک منبع انگلیسی به عنوان منبع اصلی و یک منبع فارسی به عنوان منبع کمکی معرفی شدند (جدول ۲).

جدول ۲: منابع آزمون دانش فلسفی

منبع اصلی الف	منبع کمکی پ	
صفحات ۲ و ۳۳	فصل ۲	آشنایی با مفاهیم هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی
فصل ۴	فصل ۴ و ۶	هستی‌شناسی سلامت و بیماری
فصل ۵	فصل ۷ و ۴	هستی‌شناسی تشخیص و درمان
فصل ۶	فصل ۲، ۳ و ۷	معرفت‌شناسی تفکر پزشکی
فصل ۷	فصول ۵، ۳ و ۷	معرفت‌شناسی قضاوت و تصمیم‌گیری بالینی

الف- Macrum JA . An Introductory Philosophy of Medicine, Humanizing Modern Medicine
ب- درآمدی بر فلسفه طب- نویسنده‌گان هنریک ولف، استیگ پترسون و رین روزنبرگ ترجمه همایون مصلحی

۴- فرمت آزمون

از آنجا که، فرمت آزمون‌های سایر حیطه‌های المپیاد در دو بخش انفرادی و گروهی برگزار می‌شود در حیطه‌ی

فلسفه‌ی پزشکی نیز این فرمت رعایت شد. با توجه به این که درس فلسفه‌ی پزشکی به عنوان یک درس اجباری یا اختیاری در هیچ کدام از دانشگاه‌های علوم پزشکی تدریس نمی‌شود، می‌بایست علاوه بر توانایی استدلال و تحلیل فلسفی دانشجویان، میزان دانش آنها در فلسفه‌ی پزشکی هم سنجیده می‌شد. به همین دلیل، دو آزمون دانش فلسفی و تحلیل فلسفی برای بخش انفرادی در نظر گرفته شد. از سوی دیگر به منظور ترویج گفتگوی فلسفی میان دانشجویان، قرار شد آزمون گروهی هم به شکل مباحثه میان تیم‌ها برگزار شود.

آزمون‌های انفرادی شامل آزمون دانش فلسفی و تحلیل فلسفی بود. دانش فلسفی با سؤالات چندگزینه‌ای (MCQ)، صحیح/ غلط (True/False) و Extended Matching Item ارزیابی شد. در آزمون تحلیل فلسفی، مهارت استدلال، تحلیل و نگارش فلسفی داوطلبان مورد ارزیابی قرار گرفت که شامل دو بخش تحلیل مسأله (Analyze an issue) و تحلیل برهان (Analyze an argument) بود. در تحلیل مسأله، به داوطلب مسأله‌ای عرضه می‌شد و او می‌بایست در قبال این مسأله، موضعی فلسفی اتخاذ کند و سپس در دفاع از آن، براهین و استدلال‌های مناسب، مرتبط و روشن بر پایه‌ی مفاهیم و دانش فلسفه‌ی پزشکی بیان کند. در تحلیل برهان، یک متن شامل مسأله، مدعای نویسنده و براهین و استدلال‌های او در اختیار داوطلب قرار داده می‌شد که داوطلب می‌بایست مدعا و براهین را از نظر وضوح، دقت و صحت مورد ارزیابی قرار دهد.

آزمون گروهی به شکل مباحثه (Debate) میان تیم‌های منتخب طراحی شد. منظور از گروه، تیم سه‌نفره‌ی معرفی شده از سوی هر دانشگاه علوم پزشکی بر اساس ضوابط المپیاد بود. در هر مباحثه، دو تیم شرکت داشت: تیم ارائه‌کننده و تیم ارزیاب. هشت تیم وارد مرحله‌ی گروهی شدند. در ابتدا قرعه‌کشی با حضور تمام تیم‌ها برگزار شد و جدول تیم‌های رقابت‌کننده تا مرحله‌ی نهایی مشخص شد.

علاوه بر آن، با قرعه‌کشی تعیین شد که در هر مباحثه چه تیمی ارائه‌کننده و چه تیمی ارزیاب خواهد بود.

آزمون گروهی به شکل تک‌حذفی طراحی شد، به این معنی که تیم‌های بازنده حذف می‌شدند و تیم‌های برنده به دور بعدی راه پیدا می‌کردند. به این ترتیب آزمون گروهی در سه دور برگزار شد. در هر دور، یک مسأله مطرح می‌شد. همه تیم‌ها قبل از ورود به مباحثه زمان مساوی داشتند تا درباره‌ی مسأله با هم‌تیمی‌هایشان تبادل نظر کنند. تیم ارائه‌کننده باید موضع موافق یا مخالف در قبال آن اتخاذ می‌کرد و به دفاع از موضع خود می‌پرداخت. تیم ارزیاب وظیفه‌اش ارزیابی براهین تیم ارائه‌کننده بود و مجاز به بیان نظر و مدعای خود در مورد مسأله نبود. به بیان دیگر تیم ارائه‌کننده، در اصل، تحلیل مسأله و تیم ارزیاب، تحلیل برهان را انجام می‌داد. مباحثه در دو راند برگزار می‌شد. در راند اول هر تیم ده دقیقه و در راند دوم، پنج دقیقه فرصت مباحثه داشتند.

مباحثه توسط هیأت داوران و بر اساس چکلیست (با مقیاس لیکرت ۵ تایی) مورد ارزیابی قرار می‌گرفت و پس از پایان هر مباحثه، تیم برنده بر اساس مجموع نمرات داوران مشخص می‌شد.

۵- تصحیح و نمره‌دهی

تصحیح آزمون دانش فلسفی به شکل رایانه‌ای و بر اساس کلید سؤالات صورت می‌گرفت. اوراق آزمون تحلیل فلسفی توسط دو داور به صورت جداگانه و بر اساس چکلیست استاندارد نمره‌دهی می‌شد. نمره‌ی نهایی این آزمون بر اساس میانگین نمره‌ی دو داور تعیین می‌شد (۱۰ و ۱۱). نمره‌ی نهایی داوطلب در بخش انفرادی، حاصل جمع نمرات دو آزمون دانش فلسفی و تحلیل فلسفی با وزن برابر بود. میانگین نمرات بخش انفرادی سه نفر عضو هر تیم، محاسبه و نمره‌ی آن به عنوان نمره‌ی آن تیم محسوب می‌شد. نمره‌ی آزمون گروهی بر اساس رأی پنج داور و بر مبنای چکلیست‌های استاندارد

داده می‌شد.

۶- برنامه‌های آموزشی و آماده‌سازی دانشجویان

برای المپیاد

بخشی از آماده‌سازی دانشجویان، در سطح دانشگاه‌ها و بخش دیگر در سطح کشوری بود. کار با اعلان عمومی موضوع و منابع بر روی پایگاه رسمی المپیاد علمی دانشجویان علوم پزشکی به نشانی <http://medolympiad.behdasht.gov.ir> آغاز شد. از آنجا که فلسفه‌ی پزشکی به عنوان واحد درسی در دانشگاه‌های علوم پزشکی تدریس نمی‌شود و به همین علت اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها و دانشجویان کم‌تر با آن آشنا هستند، تصمیم بر این شد که قبل از مرحله کشوری المپیاد، آموزش به نحو مقتضی با رعایت عدالت انجام گیرد. بدین منظور، برای آشنایی دانشگاه‌های علوم پزشکی سراسر کشور با موضوع این حیطه، کارگاه یک‌روزه آشنایی با فلسفه‌ی پزشکی مسؤولان حیطه فلسفه‌ی پزشکی دانشگاه‌ها در محل وزارتخانه در بهمن ماه ۱۳۹۳ برگزار گردید. این کارگاه شامل چهار سخنرانی بود: هستی‌شناسی سلامت و بیماری، هستی‌شناسی تشخیص و درمان، معرفت‌شناسی سلامت و بیماری و معرفت‌شناسی تشخیص و درمان (۱۲). در این کارگاه در مورد آزمون تحلیل فلسفی هم توضیحاتی ارائه شد.

با توجه به نو بودن این حوزه و فقدان مدرس مجرب در دانشگاه‌های علوم پزشکی برای آموزش فلسفه‌ی پزشکی مقرر شد چند کارگاه برای دانشجویان منتخب کل دانشگاه‌های علوم پزشکی در تهران برگزار شود. به این ترتیب از هر دانشگاه یک تیم سه نفره برای شرکت در کارگاه‌ها معرفی شدند. ابتدا کارگاهی یک روزه در اواخر اردیبهشت ۱۳۹۴ و سپس کارگاهی دو روزه در نیمه مردادماه ۱۳۹۴ برگزار شد. در کارگاه اول، به معرفی حیطه‌ی فلسفه‌ی پزشکی، تحلیل فلسفی و تفکر نقادانه

(open book).

پس از مشخص شدن تیم‌های برتر، برای مشخص شدن تیم‌های رقیب در مرحله گروهی، از قرعه کشی استفاده شد. در این قرعه‌کشی، تیم‌ها دو به دو مقابل هم قرار می‌گرفتند؛ بدین ترتیب، تیم ارائه‌دهنده (شروع کننده) و تیم ارزیاب مشخص شدند. در هر مرحله، مسأله‌ای مطرح می‌شد و تیم ارائه‌کننده مخیر بود که موضع موافق یا مخالف در قبال آن اتخاذ کند. از آنجا که این موضع تا شروع مباحثه مشخص نبود، تیم ارزیاب در فرصت قبل از مباحثه باید در هر دو جهت بحث خود را آماده می‌کرد. قبل از شروع مباحثه، به هر دو تیم پانزده دقیقه فرصت داده می‌شد. تیم‌های شرکت‌کننده در مباحثه در زمان مقرر ابتدا به بیان مواضع و براهین خود و سپس تحلیل مواضع و براهین تیم مقابل می‌پرداختند. روند مباحثات فیلم‌برداری می‌شد تا در صورت هرگونه اعتراض، امکان بازبینی و تجدید نظر وجود داشته باشد. رقابت به شکل حذفی برگزار می‌شد؛ به این ترتیب در هر مباحثه گروه برنده به مرحله‌ی بعد صعود می‌کرد و گروه بازنده حذف می‌شد و در نهایت، با برگزاری سه دوره مباحثه، تیم‌های اول تا سوم مشخص شدند. آزمون گروهی مجموعاً چهار ساعت به طول انجامید.

پرداخته شد. در این کارگاه، فرمت آزمون گروهی معرفی شد و پس از آن، چند گروه فرصت کردند تا روبروی سایر دانشجویان یک بار به مباحثه بپردازند و در نهایت بازخوردهایی هم دریافت کردند. کارگاه دوم بیش‌تر بر محتوای فلسفه‌ی پزشکی متمرکز بود و مطالب منابع معرفی شده در این کارگاه مرور شد. در روز اول، مروری بر مفاهیم پایه فلسفه پزشکی، هستی‌شناسی سلامت و بیماری، مرور نوشتار فلسفی، مرور تفکر نقادانه و در روز دوم، مرور هستی‌شناسی تشخیص و درمان و معرفت‌شناسی تفکر پزشکی و قضاوت و تصمیم‌گیری بالینی و نهایتاً جمع‌بندی ارائه گردید. در پایان روز دوم، مجدداً آزمون گروهی مرور شد و چند گروه به شکل نمایشی به مباحثه پرداختند. در فاصله‌ی کارگاه‌ها، برنامه‌ی مطالعاتی از طریق سایت المپیاد در اختیار دانشجویان قرار داده شد. از آنجا که منبع اصلی به زبان انگلیسی بود و قرار بود آزمون نهایی به زبان فارسی برگزار شود، واژه‌نامه‌ای شامل معادل‌های فارسی مفاهیم کلیدی و کلیدواژه‌ها تهیه شد تا دانشجویان برای فهم مفاهیم اصلی دچار تشنگ و سردرگمی نشوند. این واژه‌نامه بر روی سایت قرار داده شد.

۷- برگزاری مرحله کشوری المپیاد

تعداد ۵۱ دانشگاه علوم پزشکی، تیم‌های سه‌نفره خود را برای شرکت در مرحله‌ی نهایی معرفی کردند. المپیاد از تاریخ ۲۱ تا ۲۶ شهریورماه ۱۳۹۴ در محل سالن همایش‌های رازی دانشگاه علوم پزشکی ایران برگزار شد. روز اول به آزمون‌های انفرادی اختصاص داشت. صبح روز اول، آزمون تحلیل فلسفی شامل چهار سؤال تشریحی در ۱۸۰ دقیقه و عصر همان روز، آزمون دانش فلسفی شامل ۷۵ سؤال در ۹۰ دقیقه برگزار شد. روز سوم اعلام نتایج آزمون‌های انفرادی و معرفی تیم‌های برتر انجام شد و روز چهارم به برگزاری آزمون گروهی اختصاص یافت. دانشجویان مجاز بودند در زمان برگزاری آزمون تحلیل فلسفی از منابع استفاده کنند

۸- نظرسنجی

پس از برگزاری المپیاد، با استفاده از پرسشنامه، نظرات دانشجویان گردآوری شد. پرسشنامه نظرسنجی، دارای ۱۴ سؤال در مقیاس لیکرت ۵ تایی و ۴ سؤال بازپاسخ بود (جداول ۳ و ۴). در مورد میزان علاقه آنها به حیطه فلسفه پزشکی، امتیازدهی به تدریس چهار مدرس کارگاه‌ها و نیز کیفیت چهار کارگاه برگزار شده، شش سؤال پرسیده شد.

دانشجویان به میزان علاقه‌مندی خود به فلسفه‌ی پزشکی نمره ۸/۹۱، به چهار مدرس کارگاه‌ها حداکثر نمره‌ی ۹/۰۸ و حداقل نمره‌ی ۷/۶ و به مجموع کارگاه‌های برگزار شده

نمره‌ی ۷/۶۱ از ۱۰ را دادند.

جدول ۳: نتایج پرسشنامه نظرسنجی (سؤالات با مقیاس لیکرت)

سؤال	مقیاس لیکرت ۴-۱
۱ فلسفه پزشکی برایم جذاب و جالب توجه است.	۳/۶۹
۲ دانستن فلسفه پزشکی به درد کار بالینی می‌خورد.	۳/۴۷
۳ علاقه‌مند به مطالعه در این حیطه نیستم.	۱/۶۳
۴ فلسفه پزشکی باید در برنامه درسی علوم پزشکی گنجانده شود.	۳/۳
۵ فلسفه پزشکی حیطه‌ی مناسبی برای المپیاد علوم پزشکی است.	۳/۵۸
۶ شرکت در حیطه‌ی فلسفه‌ی پزشکی را به دوستانم پیشنهاد می‌دهم.	۳/۳۴
۷ با مطالعه‌ی منابع معرفی شده متوجه نشدم فلسفه‌ی پزشکی چیست.	۱/۶۹
۸ اطلاع‌رسانی در مورد حیطه، منابع، نوع آزمون‌ها مناسب بود.	۳/۰۹
۹ با شرکت در المپیاد اصول تفکر نقاد را فرا نگرفتم.	۱/۸۴
۱۰ بخش نحوه‌ی نوشتن مقالات فلسفی مفید بود.	۲/۸
۱۱ مرور بر چهار فصل منبع المپیاد مفید بود.	۲/۹۸
۱۲ خواندن منابع کافی بود و نیاز به شرکت در کارگاه‌های آموزشی المپیاد نداشتم.	۱/۷۸
۱۳ با مفاهیم فلسفه‌ی پزشکی آشنا شدم.	۳/۳۱
۱۴ منابع معرفی شده مناسب نبودند.	۱/۸۹

جدول ۴: نتایج پرسشنامه نظرسنجی (سؤالات بازپاسخ)

کدامیک از مفاهیم فلسفه‌ی پزشکی برای شما جالب توجه بود؟	تعریف سلامت و بیماری ۴۲٪ تفکر نقاد ۱۷٪ تحلیل فلسفی ۷٪ مغالطات ۶٪ متفرقه ۲۷٪
به نظر شما فلسفه‌ی پزشکی در چه حوزه‌هایی می‌تواند مفید و کارساز باشد؟	تشخیص و درمان مناسب ۲۴٪ سیاست‌گذاری ۱۸٪ تمام حیطه‌های درمانی و پژوهشی ۱۵٪ ارتباط با بیمار ۸٪ آموزش پزشکی ۸٪ غیره ۲۷٪
آیا مایل به ادامه‌ی تحصیل در رشته‌ی فلسفه‌ی پزشکی هستید؟	بله ۷۹٪ به صورت جانبی بله ۱۴٪ خیر ۷٪
به نظر شما فراگرفتن تحلیل فلسفی چه سودی می‌تواند داشته باشد؟	معرفت بیش‌تر نسبت به مسایل روزمره ۲۰٪ کسب نگاه انتقادی ۱۷/۵٪ قضاوت بالینی دقیق‌تر ۱۶/۲۵٪ تفکر درست ۱۳٪ دید بازتر در برخورد با مسائل ۱۲/۵٪ غیره ۲۰/۷۵٪

۹- ارزیابی شرکت‌کنندگان

در آزمون دانش فلسفی عملکرد دانشجویان شرکت‌کننده

لزوم توجه به آموزش و پژوهش فلسفه‌ی پزشکی در

سطح دانشگاه‌های علوم پزشکی

از آنجا که هیچ واحد درسی مرتبط با فلسفه در برنامه درسی دانشجویان علوم پزشکی نیست، دانشجویان رشته‌های علوم پزشکی اطلاعات اندکی درباره‌ی فلسفه دارند که توانایی آنها را در متن‌خوانی و درک مفاهیم فلسفی دچار مشکل می‌کند. البته نباید انتظار داشت که دانشجویان پزشکی همچون دانشجویان رشته‌های فلسفه یا سایر رشته‌های علوم انسانی، فلسفه بدانند ولی انتظار داشتن حداقل معلومات فلسفی چندان نامعقول نیست، همان طور که در پیشینه‌ی آموزش طب در کشورمان دانستن فلسفه در حد پایه ضروری بود و این باور وجود داشت که پزشک حاذق برای تشخیص و تدبیر بیمار نیازمند چنین معلوماتی است.

باور دانشجویان به این که تفکر و تحلیل فلسفی در زندگی روزمره هم می‌تواند مفید باشد و دید بازتری در برخورد با مسائل به آنها اعطا کند، می‌تواند جزء دستاوردهای مفید المپیاد باشد. در مورد مطالب جالب توجه در فلسفه‌ی پزشکی، دانشجویان هم به مطالب محتوایی اشاره کرده بودند (تعریف سلامت و بیماری) و هم به روش‌های تحلیل فلسفی. به بیان دیگر، آنها هر دو جزء مطالب و روش‌های تحلیل فلسفی را جذاب یافته بودند. از سوی دیگر در پرسش از تمایل به ادامه‌ی تحصیل در این رشته ۷۹ درصد پاسخ مثبت داده بودند که این را البته می‌توان به علاقه‌مندی آنها تعبیر کرد اما از آنجا که در حال حاضر چنین رشته‌ای در سطح تحصیلات تکمیلی ارائه نمی‌شود بهتر است در این زمینه چاره‌اندیشی شود. هرچند تبدیل شتاب‌زده و بی‌تدبیر این حوزه به یک رشته تحصیلات تکمیلی بدون فراهم آوردن زیرساخت‌های لازم خطری بالقوه برای این حوزه‌ی میان‌رشته‌ای است.

در پاسخ به پرسش کارآمدی و مفید بودن فلسفه‌ی

مطلوب بود و به خوبی از پس پاسخ‌گویی به سؤالات برآمده بودند. میانگین نمرات دانشجویان در این بخش 11 ± 7.5 از ۱۰۰ بود. در بخش تحلیل فلسفی هم نمرات دانشجویان پایین بود و هم دامنه‌ی نمرات زیاد نبود. میانگین نمرات این آزمون 5 ± 2.5 از ۱۰۰ بود. به طور کلی به نظر می‌رسید که توانایی تحلیل فلسفی در دانشجویان هنوز به خوبی شکل نگرفته بود که با توجه به مدت زمان کوتاه آشنایی دانشجویان با آن، دور از انتظار نبود. در بخش گروهی در آزمون مباحثه‌ی فلسفی، بر اساس امتیاز هیأت‌داوران در چک‌لیست، عملکرد دانشجویان نسبتاً مطلوب بود (5 ± 3.5 از ۵) که نشان می‌داد کارگاه‌ها و برنامه‌های آماده‌سازی توانسته بود تا حدی این مهارت را شکل دهد.

بحث

این مقاله، گزارشی درباره طراحی آزمون حیطه فلسفه‌ی پزشکی و اجرای آن در هفتمین المپیاد علمی دانشجویان علوم پزشکی بود. آنچه از این تجربه آموختیم در سه بخش زیر ارائه می‌شود:

فلسفه‌ی پزشکی به عنوان حوزه‌ای میان‌رشته‌ای

در مجموع هم بر اساس نتایج نظرسنجی و هم بر اساس نظرات تیم طراحان و داوران و بازخوردهایی که از سایر بخش‌ها گرفتیم، به نظر می‌رسد که تجربه موفق‌ی پشت سر گذاشته شده است. با توجه به آن که فلسفه‌ی پزشکی تقریباً هیچ سابقه‌ای در دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور نداشت، تجربه ما نشان داد که فلسفه‌ی پزشکی به عنوان حوزه‌ای میان رشته‌ای که می‌تواند رشته‌های مختلف علوم پزشکی را در کنار قرار دهد، شایسته است در مباحث سلامت کشور مورد توجه جدی قرار گیرد. به نظر می‌رسد المپیاد می‌تواند در این خصوص بستر و زمینه‌ای را فراهم کند؛ اما حرکت بلندمدت در این راه نیاز به عزم جدی و برنامه‌ریزی دارد.

بیافتند. به نظر می‌رسد سؤالات آزمون گروهی پس از پایان آزمون‌های انفرادی روز اول باید در اختیار گروه‌ها قرار گیرد و همگی دو روز فرصت داشته باشند تا روی آن تأمل کنند و آزمون گروهی به شکل ارائه در حضور هیأت داوران برگزار شود.

نتیجه‌گیری

برگزاری آزمون فلسفه پزشکی در المپیاد نشان داد که ایجاد و تقویت نگاه فلسفی در حوزه‌ی سلامت امکان‌پذیر است. شرکت گسترده‌ی دانشجویان رشته‌های مختلف دانشگاه‌های علوم پزشکی سراسر کشور و همکاری اعضای هیأت علمی نشان داد که فلسفه‌ی پزشکی می‌تواند به عنوان حوزه‌ای میان‌رشته‌ای در مباحث سلامت مورد توجه قرار گیرد و آموزش و پژوهش در آن مورد عنایت جدی واقع شود.

قدردانی

نویسندگان بر خود لازم می‌دانند از آقایان دکتر علیرضا غفاری، دکتر مهدی موحد ابطحی و دکتر مهدی اسماعیلی‌زاده که در داوری آزمون‌ها همراهی کردند و همچنین از تمام دانشجویانی که در حیطه فلسفه پزشکی المپیاد هفتم شرکت کردند کمال تشکر و قدردانی را بنمایند.

پزشکی، آنها هر چهار حوزه‌ی درمان، آموزش، پژوهش و سیاست‌گذاری را عنوان کرده بودند و این نشان می‌دهد که المپیاد توانسته بود امکانات بالقوه‌ی فلسفه‌ی پزشکی و کارآمدی و تأثیر آن بر گسترده‌ی وسیع از موضوعات حوزه‌ی سلامت را نشان دهد. پیشنهاد می‌شود، مذاکره برای راه‌اندازی شبکه‌ی فلسفه‌ی پزشکی کشور و حمایت از طرح‌های پژوهشی در این حوزه مد نظر قرار گیرد.

آزمون‌های فلسفه پزشکی

یکی از مشکلاتی که در آزمون گروهی به آن برخوردیم غلبه‌ی فن سخنوری بر استدلال بود. به نظر می‌آمد با توجه به کوتاهی زمان مباحثه، اغلب، گروه‌هایی موفق می‌شدند که مهارت بیش‌تری فن بلاغت داشتند. بهتر آن است که یک یا دو روز قبل از برگزاری مباحثه مسائل به دانشجویان داده شود تا آنها خود را آماده کنند و به این شکل فرصت کافی برای تأمل فلسفی فراهم شود. از آنجا که موفقیت در آزمون فلسفی مستلزم قدرت تأمل و درنگ است که خود نیاز به مهارت‌های فراشناختی دارد، هر آزمونی که در روند فعال شدن مهارت‌های فراشناختی خللی وارد می‌کند از قدرت درنگ و تأمل می‌کاهد. همان طور که پژوهش‌ها نشان داده‌اند کوتاهی زمان آزمون، سبب کم‌رنگ شدن مهارت‌های فراشناختی می‌شود (۱۳) و این دقیقاً اتفاقی است که در یک آزمون فلسفی نباید

منابع

1. Adibi P, Hadagar A, Hadizadeh F, Haghjoo Sh, Monajemi A. [Medical Sciecnce Olympiad: Concepts, Discieplines and methods]. Isfahan: Isfahan university of medical sciences publication; 1998. [Persian]
2. Adibi P, Hadadgar A, Hadizadeh F, Monajemi A, Eftekhari H, Haghjoo Javanmard S, et al . [Implementation of The First Medical science Olympiad in Iran: A report]. Iranian Journal of Medical Education. 2011; 10(5): 1006-1017. [Persian]
3. Monajemi A, Adibi P, Soltani Arabshahi K, Arbabi F, Akbari R, Custers E, et al . [The battery for assessment of clinical reasoning in the Olympiad for medical sciences students]. Iranian Journal of Medical Education. 2011; 10(5): 1056-1067. [Persian]
4. Hadizadeh F, Yazdani S, Ferdosi M, Haghdoost A, Rashidian A, Hadadgar A, et al. [The first national Olympiad on reasoning and decision making in Health system management; an experience Report]. Iranian Journal of Medical Education. 2011; 10(5): 1018-1032. [Persian]
5. Pellegrino E. Philosophy of Medicine: Towards a Definition. J Med Philos. 1986 ; 11(1): 9-16.
6. Macrum JA . An Introductory Philosophy of Medicine, Humanizing Modern Medicine. New York:

- Springer; 2007.
7. Hatch JA. Doing Qualitative Research in Educational Settings. New York: suny press; 2002.
 8. Insch GS, Moore Je, Murphy Ld. Content Analysis in Leadership Research: Examples, Procedures, and Suggestions for Future Use. The Leadership Quarterly. 1997; 8(1): 1-25.
 9. Denzin NK, Lincoln YS. Handbook of Qualitative Research. 1st ed. Thousand Oaks, CA: Sage Publications; 1994.
 - 10- Overview of analytical writing section. Educational Testing Service, USA; 2010. [citd 2016 Aug 13]. available from: available from: https://www.ets.org/s/gre/accessible/GRE_Overview_Writing_18_point.pdf
 11. International Philosophy Olympiad. [citd 2016 Aug 13]. available from: http://www.philosophy-olympiad.org/?page_id=2.
 12. Monajemi A .Workshop in the Philosophy of Medicine for the National Iranian Medical Students Olympiad. International Journal of Body, Mind and Culture. 2015; 2(1): 1-3.
 13. Quirk M. Intuition and Meta-cognition in Medical Education: Keys to Developing Expertise (Springer Series on Medical Education).New York: Springer Publishing Company; 2006.

Philosophy of Medicine Exam in the Olympiad for Medical Sciences Students: Report of an Experience

Alireza Monajemi¹, Akbar Soltani², Leila Afshar³, Gholamhossein Moghadam Heidari⁴,
Hamidreza Namazi⁵, Shahram Yazdani⁶, Ebrahim Kalantar⁷, Ahmad Reza Hemmati⁸,
Farzad Goli⁹, Minoo Yaghmaei¹⁰

Abstract

Introduction: Academic Olympiad for medical sciences students focuses on areas that require reflection, reasoning and problem solving and that are generally neglected in the official education system and evaluation of medical students. Previously, it was administered in three areas of scientific thinking in basic sciences, clinical reasoning and health system management. In order to cover, philosophical reflection and analysis on health issues, Philosophy of Medicine was added to the previous areas. This paper explains the process of designing the theoretical framework and implementing the Philosophy of Medicine Exam.

Methods: Philosophy of Medicine Exam was designed in four phases: developing the framework for designing the exam questions, selecting the topics of the exam, preparing the exam questions and running the exam. Philosophy of Medicine Exams were held for the first time in the seventh National Olympiad for Medical Sciences Students in the summer of 2015 in both individual and group competition phases.

Results: With the contribution of faculties with relevant specialties for 12 months, the framework for designing the exam questions was developed; it aimed at evaluating philosophical knowledge, philosophical analysis and philosophical debate. The topics included ontology and epistemology of health and disease as well as diagnosis and treatment. For the individual competition, 75 questions in the philosophical knowledge exam and four questions in the philosophical analysis exam were asked; 106 medical sciences students participated in this phase nationwide. In the group phase, eight three-student teams competed by debating on three issues.

Conclusion: The Philosophy of Medicine Exam in the Olympiad showed that initiating and promoting the philosophical view in the health domain is achievable. Large participation of students across the nation and cooperation of faculty members suggest that philosophy of medicine could be a crucial interdisciplinary field in the health discourse, and research and education in this area should be taken into account.

Keywords: Philosophy of medicine, Philosophical knowledge, Philosophical analysis, Philosophical debate, Academic Olympiad

Addresses:

- ¹. Assistant Professor, Philosophy of Science Department, Institute for Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran. E-mail: monajemi@ihcs.ac.ir
- ². Associate Professor, Endocrinology and Metabolism Research Center (EMRC), Tehran University of Medical Sciences, Tehran. E-mail: a.solatine@tums.ac.ir
- ³. Assistant Professor, School of Medical Education Sciences, Shahid Beheshti University of Medical Science, Tehran, Iran. E-mail: lafshar@gmail.com
- ⁴. Assistant Professor, Institute for Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran. E-mail: gmheidari@gmail.com
- ⁵. Assistant Professor, Medical Ethics and History of Medicine Research Center, Tehran University of Medical Sciences, Tehran.
- ⁶. Associate Professor, School of Medical Education Sciences, Shahid Beheshti University of Medical Science, Tehran, Iran.
- ⁷. Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran.
- ⁸. Assistant Professor, Philosophy of Science Department, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, Iran.
- ⁹. Lecturer, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran.
- ¹⁰. (✉) Associate Professor, Medical School, Shahid Beheshti University of Medical Science & School of Medical Education Sciences, Tehran, Iran